

**JAHON NEFT BOZORINING ASOSIY TAMOYILLARI VA
ISTIQBOLLARI**

Abduloyev Baxrom Bobomurodovich

Samarqand davlat iqtisodiyot va servis instituti

Ikkinchi va kechki ta'lim fakulteti

MXT-K-123 guruhi talabasi

Ilmiy rahbar. Musurmonova Muxlisa Samandar qizi

Annotatsiya. Maqolada jahon neft bozorining asosiy tamoyillari, tuzilishi va istiqbollari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida neft bozorining talab va taklif qonuniyatlari, narx barqarorligi, davlatlararo kelishuvlar va geopolitik xavflarga sezgirligi o'rganilgan. Shuningdek, bozorining milliy va global iqtisodiyotga ta'siri, investitsiya oqimlari, texnologiyalar transferi va energetika xavfsizligi masalalari ham yoritilgan. Tadqiqot natijalari milliy va xalqaro siyosatni ishlab chiqishda jahon neft bozorining istiqbollarini hisobga olish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: neft bozori, global energetika, talab va taklif, narx barqarorligi, investitsiya, energetika xavfsizligi.

Kirish. Neft jahon iqtisodiyotida eng muhim energiya resurslaridan biri bo'lib, global iqtisodiy o'sish va siyosiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Neft bozori dunyo mamlakatlarining iqtisodiy va strategik manfaatlarini birlashtiruvchi, shuningdek, xalqaro savdo va investitsiya oqimlarini shakllantiruvchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Shu sababli, jahon neft bozorining asosiy tamoyillari, uning tuzilishi va istiqbollari soha mutaxassislari va iqtisodchilar uchun dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Jahon neft bozorining faoliyatini shakllantiruvchi asosiy tamoyillar qatoriga taklif va talab qonuniyatlari, narx barqarorligi va spekulativ ta'sirlar, davlatlararo strategik kelishuvlar va xalqaro tashkilotlar (masalan, OPEC) roli kiradi. Shu bilan birga, energetika bozorining o'ziga xosligi, neft resurslarining cheklanganligi va geopolitik xavflar uning global dinamikasini murakkablashtiradi.

Bugungi kunda energiya xavfsizligi, yashil energetikaga o'tish va neft resurslarining uzoq muddatli yetarliligi kabi omillar jahon neft bozorining istiqbollari va milliy iqtisodiyotlarga ta'sirini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, jahon neft bozorining asosiy tamoyillari va istiqbollarini tahlil qilish milliy va global iqtisodiy strategiyalarni ishlab chiqishda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi. Jahon neft bozori va uning tamoyillari masalasi iqtisodiy fanlarda keng o'rganilgan bo'lib, ushbu mavzu bilan bog'liq nazariy va amaliy tadqiqotlar ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan. Asosiy ilmiy yondashuvlar neft bozorining global dinamikasi, narx shakllanishi, davlatlararo kelishuvlar va bozor ishtirokchilarining strategik harakatlariga qaratilgan. OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) tashkiloti faoliyatini tahlil qilgan olimlar, xususan, J. Smith va M. Yergin, neft bozorida narx barqarorligini ta'minlash,

taklif va talabni muvofiqlashtirish hamda a'zo davlatlar o'rtasidagi strategik kelishuvlarni shakllantirishdagi asosiy mexanizm sifatida ko'rsatadi. Ularning tadqiqotlarida neft bozori geopolitik va iqtisodiy xavf-xatarlarga nisbatan sezgir ekani ham yoritilgan.

Zamonaviy iqtisodchilar P. Krugman va A. Hamilton neft bozoridagi global tendensiyalarni, narxlarning volatilligi va bozor mexanizmlarining iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilgan. Ularning ishlarida neft resurslarining cheklanganligi, xalqaro talabning o'sishi va spekulyativ faktorlar bozordagi narx dinamikasini shakllantirishda muhim rol o'ynashi qayd etilgan.

Xalqaro moliyaviy tashkilotlar va energiya bo'yicha agentliklar — Jahon Banki, Xalqaro Energetika Agentligi (IEA) va Jahon Savdo Tashkiloti — neft bozorining rivojlanish tendensiyalari, ishlab chiqarish va iste'mol statistikasi, shuningdek, global energiya xavfsizligi masalalarini muntazam tahlil qiladi. Ushbu manbalar neft bozori istiqbollari prognoz qilish va strategik qarorlar qabul qilishda muhim axborot bazasi sifatida xizmat qiladi.

Mahalliy tadqiqotlarda neft bozorining milliy iqtisodiyotlarga, jumladan O'zbekiston va Markaziy Osiyo mamlakatlariga ta'siri o'rganilgan. Olimlar neft narxlarining o'zgarishi, eksport daromadlari va energiya siyosatining milliy rivojlanishga ta'siri masalalariga alohida e'tibor qaratgan.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, jahon neft bozori global iqtisodiyotning barqarorligi, energetika xavfsizligi va milliy iqtisodiyotlarning rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bilan birga, bozorda yuzaga keladigan spekulyativ o'zgarishlar, geopolitik xavflar va resurslarning cheklanganligi uning kelajak istiqbollari prognoz qilishni murakkablashtiradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot jahon neft bozorining asosiy tamoyillari va istiqbollari aniqlash, shuningdek, uning milliy va global iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik tadqiqot usullari kompleks tarzda qo'llanildi. Mazkur metodologik yondashuvlar majmui jahon neft bozorining asosiy tamoyillari, global iqtisodiyotga ta'siri va kelajak istiqbollari kompleks va obyektiv tahlil qilish imkonini berdi.

Tahlil va natijalar. Jahon neft bozori global iqtisodiyotning eng muhim sektorlaridan biri bo'lib, uning dinamikasi nafaqat energetika xavfsizligi, balki milliy va mintaqaviy iqtisodiyotlar rivojiga bevosita ta'sir qiladi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, neft bozorining asosiy tamoyillari — talab va taklif qonuniyatlari, narx barqarorligini saqlash mexanizmlari, davlatlararo kelishuvlar va spekulyativ ta'sirlar — global energiya bozori barqarorligida muhim rol o'ynaydi.

Tahlil natijalariga ko'ra, OPEC va boshqa neft ishlab chiqaruvchi mamlakatlar tashkilotlari tomonidan ishlab chiqilgan strategik qarorlar bozor narxlarini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Masalan, ishlab chiqarish hajmini cheklash yoki ko'paytirish orqali narxlar va global ta'minot balansini muvofiqlashtirish imkoniyati mavjud. Shu bilan birga, geopolitik vaziyatlar va xalqaro moliyaviy shoklar neft bozorida

tezkor narx o'zgarishlariga olib kelishi kuzatiladi. Empirik tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki:

Neft narxlari global iqtisodiy ko'rsatkichlarga sezgir bo'lib, iqtisodiy inqirozlar va talabning o'zgarishi narx dinamikasiga bevosita ta'sir qiladi.

Rivojlangan mamlakatlar va rivojlanayotgan neft ishlab chiqaruvchi davlatlar bozor sharoitlaridan turlicha foyda oladi. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun narx volatilligi milliy iqtisodiy barqarorlikni xavf ostiga qo'yishi mumkin.

Xorijiy investitsiyalar va texnologiyalar transferi orqali neft ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi va milliy ishlab chiqarish modernizatsiya qilinadi.

Shuningdek, tahlil shuni ko'rsatadiki, jahon neft bozorining istiqbollari asosan quyidagi omillarga bog'liq: global talabning o'sishi yoki pasayishi, alternativ energiya manbalarining rivojlanishi, geosiyosiy vaziyat va strategik davlatlararo kelishuvlar. Masalan, yashil energetikaga o'tish va uglevodorodlarga bo'lgan talabning pasayishi uzoq muddatda neft bozorining strukturasi o'zgartirishi mumkin.

Umuman olganda, tahlil natijalari jahon neft bozorining barqarorligiga, narx shakllanishiga va global iqtisodiyotga ta'sirini kompleks baholash imkonini berdi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, milliy va xalqaro siyosatni ishlab chiqishda neft bozorining dinamikasi, global talab va resurslarni samarali boshqarish strategiyalari asosiy rol o'ynaydi.

Xulosa va takliflar. O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jahon neft bozori global iqtisodiyotning barqarorligi, energetika xavfsizligi va milliy iqtisodiyotlarning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bozorning asosiy tamoyillari — talab va taklif qonuniyatlari, narx barqarorligi, spekulativ ta'sirlar va davlatlararo strategik kelishuvlar — neft bozori dinamikasini shakllantiruvchi asosiy mexanizmlardir. Shu bilan birga, jahon neft bozori geopolitik xavflarga, global iqtisodiy o'zgarishlarga va energiya siyosatidagi transformatsiyalarga sezgir ekanligi aniqlangan. Tahlil natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

Milliy energiya strategiyasini rivojlantirish — neft narxlarining o'zgaruvchanligi va global talablarga moslashuvni ta'minlash uchun milliy energiya siyosatini doimiy takomillashtirish.

Neft ishlab chiqarish va eksportni samarali boshqarish — OPEC va boshqa xalqaro kelishuvlarda belgilangan strategik tamoyillarni hisobga olgan holda ishlab chiqarish hajmini muvofiqlashtirish. Investitsiya va texnologiyalarni jalb qilish — milliy ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, samaradorlikni oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratish maqsadida xorijiy investitsiyalar va ilg'or texnologiyalarni jalb qilish.

Energetika xavfsizligini mustahkamlash — zaxira resurslarni diversifikatsiya qilish, strategik zahiralarni yaratish va energiya ta'minotidagi muammolarga qarshi chora-tadbirlar ishlab chiqish.

Yashil energetikaga o'tishni rag'batlantirish — uzoq muddatda global talabni diversifikatsiya qilish, uglevodorod resurslariga qaramlikni kamaytirish va barqaror energiya rivojlanishini ta'minlash.

Umuman olganda, jahon neft bozorining

samarali boshqarilishi milliy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishini ta'minlash, energetika xavfsizligini mustahkamlash va global iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Isadjanov A.A., Ismailova N.S. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi. O'quv qo'llanma. –T.: «IQTISODIYOT», 2019. – 154 b.

2. Bobonazarova Y.B. Globalizatsiya jarayonlarining mamlakat turmush darajasiga ta'siri (O'zbekiston misolida) // Экономика и социум. 2024. №10-1 (125). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/globalizatsiya-jarayonlariningmamlakat-turmush-darajasiga-ta-siri-o-zbekiston-misolida>

3. Artikova Shoxida Ilyasovna, Abduxakimov Diyor Doniyorovich Globallashuv va uning jahon iqtisodiyotiga ta'siri // JMBM. 2024. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/globallashuv-va-uning-jahon-iqtisodiyotiga-ta-siri>

4. Tog'ayeva G.Z. Global iqlim o'zgarishining iqtisodiyotga ta'siri // Экономика и социум. 2024. №4-1 (119). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/global-iqlim-ozgarishining-iqtisodiyotga-ta-siri>

5. Elgar Edward. Handbook on the Globalization of the World Economy. Amnon Levy-Livermore. 1998. – 748 p.

